

**DEVLET ÇIKARLARI MI? İNSAN HAKLARI MI?
TÜRKİYE VE YUNANİSTAN BASININDA DÜZENSİZ
GÖÇLE MÜCADELE TARTIŞMALARI**

**NATIONAL INTERESTS OR HUMAN RIGHTS? PRESS
DISCUSSIONS ON THE FIGHT AGAINST IRREGULAR
IMMIGRATION IN TURKEY AND GREECE**

Gizem ALIOĞLU ÇAKMAK* & Selin TÜRKEŞ KILIÇ**

ÖZ

18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ve Avrupa Birliği (AB), Türkiye'den AB ülkelerine Yunanistan üzerinden gerçekleşen düzensiz göçün uluslararası hukuka uygun olarak önlenmesi ve insan kaçakçılığı şebekelerinin çökertilmesi için işbirliği yapmayı kabul etmiştir. Söz konusu mutabakat, devletlerin çıkarlarına hizmet ederken insan hakları boyutuyla da tartışmalara neden olmaktadır. Bu çalışmadaki amaç, mutabakat koşullarının doğrudan etkilediği Türkiye ve Yunanistan'daki tartışmalarda mutabakatın çıkar boyutunun mu, insan hakları boyutunun mu ağır bastığının cevabını aramaktır. Bu bağlamda, iki ülke basınının argümanları Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı çerçevesinde bu iki kategoride incelenmiştir. Çalışma, Türkiye ve Yunanistan basınının 18 Mart mutabakatını eleştirmek ya da desteklemek için ağırlıklı olarak devlet çıkarları odaklı gerekçeler kullandığını, insan hakları odaklı gerekçelerin tartışmalarda önemli bir rol oynamadığını ortaya koymaktadır. Habermas'ın

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Yeditepe Üniv., İng. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, galioglu@yeditepe.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8860-0857>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Yeditepe Üniv., İng. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, mselint@gmail.com, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2767-3649>.

* Makale Geliş Tarihi: 28.03.2018

Makale Kabul Tarihi: 25.06.2018

meşruiyet kavramından hareketle, basında insan hakları odaklı gerekçelerin tercih edilmemesi, 18 Mart Mutabakatı'nın Türkiye ve Yunanistan'da genel olarak devlet çıkarları boyutuyla ele alındığı çalışmanın temel iddiasıdır.

Anahtar Kelimeler: Geri Kabul Anlaşması, Düzensiz Göç, Türkiye, Yunanistan, İletişimsel Eylem Kuramı.

ABSTRACT

On 18 March 2016 Turkey and the European Union (EU) agreed upon cooperation to stop irregular immigration from Turkey to the EU states via Greece. The agreement has two main dimensions: on the one hand it serves the national interests of the parties, but on the other hand it can be problematic in terms of human rights. This paper aims to provide answers to whether the national interest or the human rights dimension of the agreement prevailed the discussions in Turkey and Greece. For this purpose, within the theoretical framework of Habermas's Communicative Action, the arguments are analyzed under two categories; if the arguments are justifying and/or criticizing the agreement by referring to the national interests then they are categorized as utility-based but if they are referring to the human-rights dimension then they are categorized as right-based. The analysis suggests that in Turkey and Greece, interest-based validity claims dominate the arguments supporting or criticizing the agreement in press vis-a-vis rights-based validity claims. Based on Habermas's conceptualization of justifications, the paper argues that the 18 March Agreement is dominantly evaluated from the perspective of national interests in Turkey and Greece.

Keywords: Readmission Agreement, Irregular Migration, Turkey, Greece, Communicative Action Theory.

GİRİŞ

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB), 18 Mart 2016 tarihinde imzaladıkları mutabakat ile Türkiye'den AB ülkelerine Yunanistan aracılığı ile olan düzensiz göçün uluslararası hukuka uygun olarak önlenmesi ve insan kaçakçılığı şebekelerinin çökertilmesi amaçları doğrultusunda işbirliği yapmayı kabul etti. Taraflar, 20 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye'den Yunan adalarına düzensiz

yollardan geçen tüm göçmenlerin Türkiye'ye iade edilmesi, bunun karşılığında Yunan adalarından Türkiye'ye geri gönderilen her bir Suriyeli için Türkiye'den bir Suriyeli'nin AB üye ülkelerinde yerleştirilmesi konusunda el sıkıştı. AB ile Türkiye arasında düzensiz göçü düzenleme üzerine yapılan 18 Mart Mutabakatı¹ hem devlet çıkarları hem de insan hakları boyutuyla siyasetçiler, insan hakları savunucuları ve kamuoyunca çok tartışıldı. Bu makale, işbirliği koşullarının doğrudan etkilediği iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan'ın mutabakatın yapıldığı hafta en çok satan gazetelerinde konunun hangi boyutuyla ele alındığını İletişimsel Eylem Kuramı çerçevesinde araştırmaktadır. Siyasal iletişim, literatürde ele alınışının ilk zamanlarında hükümetin seçim zamanı seçmen kitlesini ikna propagandası olarak ele alınıyor olsa da; günümüzde bu tanım, kamusal alanda siyasetin her türlü iletişim kanal ve biçimini kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu bağlamda gazeteler, siyasi olayları ele alırken kullandıkları dil ile kamuoyunu şekillendirmede önemli araçlar olarak karşımıza çıkar. Hem Türkiye hem de Yunanistan'da kamuoyunun dış politika ile ilgili bilgi almak için başvurduğu televizyonu takip eden ikinci bilgi kaynağı gazetelerdir (Açıkmeşe ve Aydın, 2016; Kontochristou ve Mentzi, 2004). İletişimsel Eylem Kuramı, basın, kamuoyu üzerindeki etkisini savunan gündem belirleme modelinden (Dearing ve Rogers, 1996; McCombs ve Shaw, 1972: 36) farklı olarak, okuyucuya sunduğu iddiaların kamuoyunun hangi gerekçeleri ikna edici bulacağına dair bir iletişimsel akıl yürütmenin sonucu olduğu varsayımını ortaya koymaktadır. Buna göre, özneler arası süreçte gazetelerde kullanılan geçerlilik iddiaları, kamuoyunun bir siyasi olayı hangi temellerde meşru gördüğüne dair ipuçları içermektedir. Bu kuramsal çerçevede AB ile Türkiye'nin göç krizi üzerine 18 Mart 2016 tarihinde vardığı mutabakatın Yunanistan ve Türkiye basınında hangi geçerlilik iddiaları ile tartışıldığı üzerine bir inceleme, Türkiye ile Yunanistan'da mutabakatın ağırlıklı olarak hangi temelde ele aldığına dair önemli bulgular sağlamaktadır.

İki ülkedeki mutabakat tartışmaları üzerine genellenebilir sonuçlara ulaşabilmek için Türkiye ve Yunanistan basınından gazete seçiminde gazetelerin tirajları ve okuyucu kitlelerinin ana siyasi parti seçmenlerini temsili olmak üzere iki ölçüt gözetilmiştir. Araştırma kapsamında mutabakatın yapıldığı hafta olan 16-22 Mart 2016 tarihleri arasında Türkiye'den Sabah, Posta, Habertürk, Hürriyet, Sözcü, Cumhuriyet gazeteleri; Yunanistan'dan hafta arası gazetelerinden Ta Nea, Ethnos, Elefteros Typos, Dimokratia, Efimerida Ton Syntakton, Kathimerini ve Avgi ve hafta sonu yayımlanan Proto Thema, Real News ve To Vima gazeteleri inceleme altına alınmıştır. İncelenecek gazetelerin seçiminde en yaygın etkiye sahip olmalarının yanı sıra toplumun çoğunluğunun siyasi görüşlerini yansıtmaları belirleyici olduğu için Türkiye'de haftanın en çok satan beş gazetesine ek olarak ana akım muhalif medyayı temsilen tirajı 19.

¹ Yazının geri kalanında sadece mutabakat olarak ifade edilecektir.

sıradaki Cumhuriyet Gazetesi incelemeye alınmıştır. Yunanistan araştırmasında ise hükümet partisi Syriza'nın sesi olarak kabul gören Avgi Gazetesi, sabah ve akşam gazeteleri sıralamalarından güncel siyasi haberlere yer veren ve en çok satan altı gazeteyle eklenmiştir. Araştırmanın sonucunda mutabakatın Türkiye ve Yunanistan basınında ağırlıklı olarak insan hakları boyutundan ziyade devlet çıkarları boyutuyla tartışıldığı iddia edilmektedir.

1. 18 MART MUTABAKATI'NIN DEVLET ÇIKARI VE İNSAN HAKLARI BOYUTLARI

Kamuoyu ve zaman zaman medya tarafından geri kabul anlaşması olarak yorumlansa da 18 Mart 2016'da Türkiye ile AB arasında varılan mutabakat, 2014 yılında hâlihazırda imzalanmış ve yürürlüğe girmiş olan Geri Kabul Anlaşması'nın üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabul tarihini 2017'den 1 Haziran 2016'ya çekmek üzerine yapılmıştır. Geri Kabul Anlaşması'na göre tarafların birbirlerinin sınırlarına yasadışı yollarla geçen kendi vatandaşlarını kabul etme yükümlülüğü Eylül 2014'te başlamıştır. Ancak anlaşmanın üçüncü ülke vatandaşlarına uygulanması için üç senelik bir geçiş süresi bulunmaktadır. Suriye'deki iç savaşın büyümesi ile Akdeniz'de gitgide artan düzensiz göç akımı Suriye vatandaşlarını daha erken bir tarihte kabul etmesi konusunda AB'nin Türkiye'ye bazı teşvikler sunmasına neden olmuştur. 18 Mart Mutabakatı ile Türkiye'nin AB'ye olan düzensiz göçü önlemek üzere gerekli her türlü önlemi alması karşılığında AB, Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında, Türkiye'deki Suriyeliler için önce üç milyar, 2018 sonuna kadar ise toplamda altı milyar Avro'luk bir yardımda bulunmayı kabul etmiştir. Düzensiz göçün kontrol altına alınması durumunda devreye girecek Gönüllü İnsani Kabul Planı ile "1'e 1" formülü uyarınca Yunanistan'dan Türkiye'ye geri gönderilecek her bir Suriyeli yerine, Türkiye'den bir Suriyeli'nin yeniden yerleştirme için değiş tokuş yapılması böylece Türkiye'deki göçmen² sayısının mevcut durumun çok üstüne çıkmaması hedeflenmiştir. Ek olarak, en geç Haziran 2016 sonuna kadar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına yönelik vize gerekliliklerini kaldırmak için Vize

² Gerek yasal belgeler ve resmi açıklamalarda, gerekse gazete içeriklerinde *göçmen*, *mülteci*, *sığınmacı*, *Suriyeli* ifadeleri dönüşümlü olarak kullanılmaktadır. *Göçmen* sözcüğü daha geniş bir anlama sahip olmakla birlikte tek bir hukuki tanıma sahip değildir. Uluslararası hukuka göre, ülkelerinde eziyet, çatışma, saldırı gibi durumlar nedeniyle can güvenliği olmadığı gerekçesiyle üçüncü bir ülkeye sığınma talebinde bulunan kişiler *sığınmacı*, sığınma talebi ülke tarafından kabul edilen kişiler *mülteci* statüsündedir. Mülteci statüsünün verilmesinde başvuruların bireysel değerlendirilmesi esas olsa da, yakın zamanda Suriye'de tanık olduğumuz gibi grupların toplu olarak ülkelerini terk etmek zorunda bırakıldıkları durumlarda ilgililere acilen yardımda bulunmak gerekeğinden, tüm mülteci grubuna mülteci statüsü tanımak suretiyle grubun her bir üyesinin, aksi kanıtlanmadıkça, ilk bakışta, *varışta mülteci* / *prima facie mülteci* sayılması yoluna gidilmektedir (14. Madde, BMMYK, 1998). Bu hukuksal zeminden hareketle metnin dilinde *mülteci* sözcüğü kullanılacak, ancak anlaşma metinlerinde ve gazete alıntılarında orjinal metne sadık kalınacaktır.

Serbestisi Eylem Planı'nı hızlandırma ve Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde bazı fasılların açılması sözünü vermiştir. Mutabakata ilişkin hususların tartışıldığı görüşmeler sürecinde Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 2009'dan beri tek taraflı engellediği altı katılım müzakeresi faslından beşinin açılmasını talep etmiş, Kıbrıs Rum Yönetimi ikna edilemeyince süreç durma noktasına gelmiştir.³ Bunun üzerine Fransa 2007'den beri engellediği fasıllardan 33. faslın müzakerelere açılmasını kabul etmiş, ilgili faslın müzakereleri 30 Haziran 2016 tarihinde başlamıştır.

2011 yılında Suriye'de çıkan iç savaş sonucunda milyonlarca Suriyeli ilk olarak komşu ülkelere, sonrasında da Avrupa ülkelerine akın etmişlerdir. Özellikle 2015 yılından itibaren Avrupa ülkelerine geçmek isteyen Suriyeli mülteciler, Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçerek özellikle Almanya ve Kuzey Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu düzensiz göç dalgası, hâlihazırda ekonomik krizle boğuşan Yunanistan için büyük bir sorun haline gelmiştir. Ülkenin dört bir yanında mülteci kampları oluşturulmuş; güvenlik, barınma, sağlık sorunları ortaya çıkmış; Yunanistan bir transit ülke haline gelmiştir. Mutabakatın imzalandığı 18 Mart 2016 tarihinde AB ülkelerine açılan kapı olarak görülen Yunanistan'a sadece 2016'nın ilk üç ayında ulaşan mülteci sayısı 150,000'in üzerindedir. 60.000'e (Ministry of Migration Policy, 2017) yakın mülteci barındıran Yunanistan için Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele politikalarını güçlendirerek Yunan adalarına mülteci geçişini en aza indirmeyi taahhüt ettiği ve düzensiz göçle adalara ulaşan Suriyeli'leri Türkiye'ye geri göndermeye olanak verecek mutabakat büyük önem taşımaktadır.

Başta Türkiye, Yunanistan ve diğer AB ülkeleri çıkarlarına hizmet eden bu mutabakat insan hakları savunucuları tarafından insan hakları hukukuna aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriler arasında Türkiye'nin AB mevzuatınca belirlenmiş güvenli üçüncü ülke standartlarına uymaması iddiası öne çıkmaktadır (Shetty vd., 2016). Diğer taraftan, Yunanistan'ın sığınma sisteminin yetersizliği, Yunanistan'daki resmî ve gayri resmî kabul merkezlerindeki koşulların kötülüğü gibi konular mutabakatın insan hakları boyutunun sorunları arasındadır (Human Rights Watch, 2017). AB ülkelerinin bu mutabakatı imzalayarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin toplu sınır dışı yasağını ihlal ettiği de iddialar arasındadır.

---

³ Metinde, "Kıbrıs Cumhuriyeti" ifadesi yerine "Kıbrıs Rum Yönetimi" ifadesi benimsenmiştir. Yunanistan gazetelerinden aktarırken yazarların diline sadık kalınarak "Kıbrıs" veya "Kıbrıs Cumhuriyeti" şeklinde aktarılmıştır.

2. İLETİŞİMSEL EYLEM KURAMI

Jürgen Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı, sosyal alan ile dilbilimi arasında yeni bir bağ kurarken siyaset bilimcilere yeni bir bakış açısı, siyasal iletişimi incelemekte kullanılacak söylem analizi metoduna ise yeni bir boyut sunar. Habermas'ın söylem analizine getirdiği en önemli yenilik, söylemin hitap ettiği aktör ya da aktörleri edilgen olarak ele almamasıdır. İletişimin etkileşimsel yönünü vurgulayan Habermas'a göre aktör, savını destekleyebilmek için karşısındaki aktör(ler)in neyi meşru bulacağına dair bir hesaplama yapar ve argümanlarını buna göre seçer. Bu bakımdan Habermas, amaçlar ve araçların sorgulanmadığı araçsal akıl kavramına ek olarak, aktörlerin iletişimsel akla da sahip olduklarını, öznelarası etkileşim içinde amaçlar ve araçları sorguladıklarını iddia eder. Bu da demektir ki aktörlerin siyasi bir kararı desteklemek ya da eleştirmek için kullandıkları gerekçeler iletişimsel aklın ürünüdür ve argümantasyon mantığında gerekçeler ve nedenler birbiriyle örtüşmeyebilir (Habermas, 2011: 55-56). O halde, geçerlilik iddialarının üzerine kurulduğu gerekçeler aktörlerin gerçek niyetlerini yansıtmak durumunda değildir. Aktörlerin diğer aktörlere hitaben hangi gerekçeleri kullanacakları, onların başkaları tarafından neyin kabul göreceğini düşündüklerine bağlıdır.

Geçerlilik iddialarını incelerken geçerliliğin iki farklı temelinden bahsedebiliriz. Geçerlilik, çıkar odaklı düşüncelerden (fayda) kaynaklanabileceği gibi karşılıklı olarak kabul ve saygı gören kurallar bütününden de (hak) kaynaklanabilir. Fayda odaklı gerekçeler aktörün kâr zarar hesaplarıyla ilişkilendirilir. *Homo economicus* olarak tanımlanan aktörün nihai amacı en fazla fayda ve/veya en az zararı elde etmektir ve bu doğrultuda atacağı adımlara karşı araçsal bir yaklaşım içindedir. Buna göre aktör, bir eylemin doğurması muhtemel fiziki sonuçları hesaplar, onları kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirir ve sonuçta eylemin getireceği fayda ile ilgili gerekçeler sunar (Sjursen, 2002: 496). Mutabakat özelinde fayda odaklı gerekçeler, mutabakatın ülkeye getirdiği yükümlülüklerin olumsuz etkileri üzerinden eleştirel ya da mutabakatın ülkeye sağlayacağı kazançlar üzerinden destekleyici söylemlerde kullanılabilir. Hak odaklı gerekçeler ise doğruluğu kanunlar ile mutlak biçimde kabul edilmiş üst seviye ilkelere atıfta bulunur ve evrensel geçerlilik iddia eder (Riddervold, 2010). Bu mutabakat bağlamında hak odaklı gerekçeler uluslararası kurum ve anlaşmalar ile desteklenmiş insan hakları ilkeleridir. Mutabakatı eleştiren hak odaklı gerekçeler mutabakatın mülteciler açısından insan hakları ihlalinde bulunduğu iddiası çerçevesinde şekillenecek, destekleyenler ise mutabakatın uluslararası insan hakları standartlarına uygunluğunu savunacaktır.

Tablo.1: Çıkar ve İnsan Hakları Odaklı Gerekçelerin Sınıflandırılması

DEVLET ÇIKARLARI ODAKLI GEREKÇELER	İNSAN HAKLARI ODAKLI GEREKÇELER
<ul style="list-style-type: none"> • Türkiye ve Yunanistan'a düzensiz göç ile ulaşan insan sayısında beklenen değişiklikler • Düzensiz göç ile ülkeye giriş yapanlar ile ilişkilendirilen ekonomik, toplumsal, siyasi yükler • Türkiye ile Vize Serbestisi Eylem Planı'nın hızlandırılmasına ilişkin beklentiler • Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde bazı fasılların açılmasına ilişkin beklentiler • Türkiye'ye AB tarafından yapılacak mali yardım • Türkiye-Yunanistan arasında yapılacak işbirliğinden beklenen fayda ve zararlar • Mutabakatın taraflarına ilişkin tehdit ve güvensizlik iddiaları 	<ul style="list-style-type: none"> • Türkiye ve Yunanistan'ın sığınma sistemlerinin uluslararası standartlara göre kıyaslanması • Türkiye ve Yunanistan'daki resmî ve gayri resmî kabul merkezlerindeki insani koşulların uluslararası standartlara göre kıyaslanması • Türkiye'nin AB mevzuatınca belirlenmiş güvenli üçüncü ülke standartlarına uymamasına ilişkin tartışmalar • Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin toplu sınır dışı yasağının ihlaline ilişkin tartışmalar

Bu ayrımı yaparken, “fayda” ve “hak” temelli gerekçelerin bir arada bulunamaz olmadığının altını çizmek gerekir. Bu gerekçelerden herhangi biri geçerlilik iddiaları için bir önkoşul değilken her ikisi aynı meşrulaştırma söyleminde bir arada bulunabilir (Lerch ve Schweltnus, 2006: 307). Hatta çoğu zaman tek bir kararı meşrulaştırmak için farklı tür gerekçeler birlikte kullanılır. Bu kuramsal önermelerin ışığında, mutabakatı desteklemek ya da eleştirmek için farklı tür geçerlilik iddialarının karışımı bir meşrulaştırma söylemi kullanılması beklenir. Buna göre, Türkiye ve Yunanistan'ın en çok satan gazetelerinde Türkiye ile AB arasındaki mutabakatı desteklemek ya da eleştirmek için kullanılan dilde hangi geçerlilik iddialarının ağır bastığını belirlemek göç sorununun çıkar boyutunun mu yoksa insan hakları boyutunun mu kamuoyu algısında belirleyici olduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır.

3. TÜRKİYE'DEKİ GAZETELERİN İNCELENMESİ

16-22 Mart 2016 tarihlerinde Türkiye'de en çok satan beş gazete sırasıyla Hürriyet, Posta, Sabah, Sözcü ve Habertürk gazeteleridir. Bu beş gazete, medya patronları tarafından yönetilmeleri ve haber şirketlerinden derledikleri haberleri yayımlamaları bakımından ana akım medyaya örnek teşkil etmektedir. Türkiye'de tarihsel olarak medya patronları ile devlet arasında yakın bir ilişki olduğu ve ana akım medyanın siyasi baskılara açık olduğu (Kaya ve Çakmur, 2010) noktalarından hareketle incelenen bu beş gazetenin genel olarak devlet

yanlısı oldukları ve aşırı uçtaki eleştirileri yansıtmayacağı belirtilmelidir. Diğer taraftan, bu beş gazete mecliste en fazla temsil oranına sahip üç siyasi parti olan AKP, CHP ve MHP seçmeninin görüşlerini incelemek için önemli ölçüde veri sağlamaktadır. Yine de, toplumda yaygın etkisi olan söylemlerde kullanılan gerekçelerin daha tutarlı bir tahlili için veri kaynağını ana muhalefet partisi CHP seçmeni ile ilişkilendirilen Cumhuriyet Gazetesi'ni içine alacak şekilde genişletmek yerinde olacaktır. 2002 ve 2007 tarihlerinde yapılan araştırmalar Cumhuriyet Gazetesi okurlarından yaklaşık yüzde 60'ının CHP'ye oy verdiğini ortaya koymaktadır (Çarkoğlu ve Yavuz, 2010). Bundan ötürü, Cumhuriyet Gazetesi, ülkede yaygın bir siyasi görüşü temsil ettiği gerekçesiyle satış sıralamasında 19. olmasına rağmen incelemeye dâhil edilmiştir (Aydoğan, 2013). Ana akım medyada medya patronlarından bahsedildiğinde gazetenin hükümetle ilişkilerine de değinmek gerekmektedir. İncelemeye alınan gazetelerden Sabah Gazetesi hükümete yakınlığı ile bilinen Turkuvaz Medya Grubu'na ait olduğu için hükümet politikalarına daha olumlu bir yaklaşıma sahip olması beklenebilir. Buna karşılık, Sözcü Gazetesi'nin haber içeriklerinde ise genel olarak iktidar partisine eleştirel bir yaklaşım olduğu gazetenin siyasi çizgisini belirtmek açısından altı çizilmelidir.

Altı gazetenin 16-22 Mart 2016 tarihleri arasındaki baskılarını incelediğimizde haber içerikleri ve köşe yazıları arasında bir fark göze çarpmaktadır. Siyasiler tarafından "tarihi" olarak adlandırılan, uzun müzakerelerin sonucunda ortaya çıkan ve gerek Türkiye ile AB üye ülkelerini gerekse yasal olmayan yollarla AB'ye ulaşmayı amaçlayan mültecileri yakından ilgilendiren 18 Mart Türkiye-AB zirvesinin ve sonrasında gelen mutabakatın baş sayfadaki haber olarak duyurulmasına karşın köşe yazarları tarafından pek ele alınmamaktadır. Örneğin, mutabakatın imzalanacağı 18 Mart günkü yazısında Serdar Turgut mülteciler için yardım toplamak amacıyla yurtdışında başlatılan bir reklam kampanyasından bahsetmiş ancak AB-Türkiye arasında mülteciler üzerine yapılacak mutabakata değinmemiştir (Turgut, 2016: 2). Köşe yazarlarının yazılarında konuya geniş yer vermemesini üç gerekçe ile açıklamak mümkün. Birincisi, Türkiye AB zirvesini takip eden 19 Mart 2016 günü İstanbul İstiklal Caddesi'nde biri saldırgan 5 kişiyi öldüren, daha sonra IŞİD'in üstlendiği bir canlı bomba saldırısı oldu. İstiklal patlaması, bir hafta önce 13 Mart 2016'da Ankara Kızılay'da ikisi saldırgan 38 kişinin ölümüne sebep olan canlı bomba saldırısını takip ettiği ve son beş ayda Ankara ya da İstanbul'da gerçekleşen beşinci saldırı olduğu için önceki saldırılarla birlikte değerlendirilerek gündemde önemli yer teşkil etti. 13 Mart Kızılay ve 19 Mart İstiklal Caddesi saldırılarının gündemi AB-Türkiye zirvesinden Türkiye'nin karşılaştığı güvenlik sorunlarına kaydıracağı bu sebeple mutabakatın basında kendine daha az yer bulduğu söylenebilir. Bununla birlikte, söz konusu hafta boyunca köşe yazılarında konu edilen haberlerin

bahsedilen terör saldırılarıyla sınırlı olmadığı göz önünde bulundurulduğunda yazarların Türkiye AB zirvesine ilgisinin düşük olduğunu iddia etmek mümkündür. İkinci olarak, bu mutabakatın uzun bir müzakere sürecinin sonucunda ortaya çıktığı, dolayısıyla hâlihazırda aylardır tartışılmakta olduğu ve zirve öncesi ve sonrasında çok fazla ele alınmadığı gibi bir açıklama öne sürülebilir. Ancak 18 Mart zirvesinin hemen öncesinde tarafların müzakere pozisyonlarının keskinleştiği ve zirve sonucunun önceki mutabakata önemli eklemeler yaptığı düşünüldüğünde bu açıklama da yetersiz kalmaktadır. Üçüncü olarak, bu mutabakatın Türkiye'nin gündeminde öncelikli olmadığı öne sürülebilir. Mutabakatın içeriği ile ilgili tartışmalardansa Türkiye'nin kendi iç politikası ile ilgili haberler daha öncelikli olabilir. Bu durum, Türkiye'de hem kamuoyunun AB katılım sürecine ilgi ve desteğinin azalmasıyla ⁴ hem de dış politika konularına yönelik genel ilgisizlikle açıklanabilir.

Devlet Çıkarları Odaklı Gerekçeler

Mutabakatın ertesi günü olan 19 Mart 2016 tarihli gazete baskılarında Türkiye-AB zirvesi Hürriyet, Habertürk, Posta ve Cumhuriyet gazetelerinin manşetlerinde ana haber olarak yer almaktadır. Bunların arasından Hürriyet Gazetesi “İmza tamam”, Habertürk gazetesi “AB ile tarihi gün”, Posta Gazetesi “İşlem tamam” başlıklarıyla sürecin olumlu sonuçlanmasına atıfta bulunurken; Cumhuriyet Gazetesi “Tarih bu anlaşmayı affetmeyecek” başlığıyla mutabakata eleştirel bakış açısını yansıtmıştır. Sözcü ve Sabah gazeteleri ise mutabakata incelenen diğer gazetelere oranla ana sayfalarında daha az yer vermiştir. Hükümet politikalarına karşı eleştirel duruşa sahip Sözcü Gazetesi mutabakatı “Vizesiz Avrupa Başka Bahara” başlığıyla sayfanın en alt köşesinde duyururken, başlıktaki bilgiyi “AB’yle yürütülen mülteci pazarlığı, hiç de öyle yandaş medyanın dediği gibi zaferle sonuçlanmadı” önermesiyle tamamlamıştır (Gürcanlı, 2016: 1). Tam ters bir söylem Sabah Gazetesi'nin 19 Mart baskısındaki “Vizesiz Avrupa'nın Yolu Açıldı” başlığında kullanılmıştır (Topal, 2016: 1). Bu iki gazetenin vize sürecine yönelik zıt yaklaşımlarına rağmen kullandıkları söylem üç ana noktada benzerlik göstermektedir. İlk olarak, her iki gazete de Türkiye'nin senede 72 bin düzensiz göçmeni AB'den geri kabul etmesini öngören, taraflar için ciddi teknik hazırlıkları beraberinde getiren ve binlerce mülteciyi doğrudan etkileyen bu mutabakatı AB tarafından Türkiye'ye bir ödül olarak sunulan vize serbestisi diyalogu kapsamında ele almaktadır. Bu bağlamda, mutabakatın ana amacı olan AB'ye düzensiz göçü engellemekteki işbirliği ya da işbirliğinin doğrudan getireceği kazanım ya da kayıplar yerine işbirliği kurmak için yapılan

---

⁴ Kadir Has Üniversitesi Dış Politika Kamuoyu Algıları Araştırması AB üyeliğine desteğin son yıllardaki düşüşe karşılık anlaşmanın imzalandığı 2016 yılında önceki yıla oranla yaklaşık yüzde 20 oranında artarak yüzde 61,8'e yükseldiğini göstermiştir. Bu bilgi göz önünde bulundurulduğunda köşe yazarlarının anlaşmaya ilgi göstermemesi şaşırtıcıdır.

müzakerelerden Türkiye'nin edindiği düşünülen faydayı öne çıkarmaktadır. Bir diğer ifadeyle, mutabakatın amacı değil, mutabakatı sağlayabilmek için kullanılan araçlardan biri konuyu tanımlamakta esas olarak kullanılmaktadır. Böylelikle mutabakat öncelikli olarak Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinin bir parçası olarak ele alınmaktadır.

Bununla doğrudan ilişkili olarak Sözcü ve Sabah gazetelerinin mutabakatı haber yapılarındaki ikinci benzer nokta, mutabakata atılan imzanın her iki gazetede de çıkar odaklı bir söylem içinde duyurulmasıdır. Sözcü Gazetesi, vize serbestisinin kesin olmadığı hatta imkân dâhilinde görülmediğinin altını çizerek Türkiye'nin mutabakatta kaybeden taraf olduğunu "Kayseri pazarlığında tuş olduk" ifadesi ile iddia etmektedir. Sözcü Gazetesi'nin ilk sayfasında yer alan bu ifadeler açık bir kar-zarar hesabını yansıtmaktadır. Diğer taraftan Sabah Gazetesi ise "Türkiye-AB uzlaştı: Vizesiz Seyahat İşlemleri Hızlandırılacak" başlığı ile mutabakatın Türkiye'ye getireceği vizesiz seyahat üstünlüğünün müjdesini vermektedir. Bu bağlamda, fayda hesaplarına dayanan gerekçeler çerçevesinde mutabakatın insan hakları boyutuna ilişkin bir tartışma hükümetin AB ile yaptığı bu mutabakatı destekleyen ya da eleştiren söylemde kendine yer bulamamaktadır.

Üçüncü olarak, söz konusu iki gazetenin hükümet politikalarına yönelik genel tutumlarına paralel olarak aynı mutabakatı aynı tip (faydacı) gerekçelendirme temelinde ancak birbirlerine tezatlı bağlamlarda duyurdukları noktasından hareketle mutabakatın bir dış politika konusu olmasına rağmen Sözcü ve Sabah gazetelerinde iç politika kaygılarıyla ele alındığı iddia edilebilir. Mutabakatın Türkiye'ye sağlaması beklenen vize serbestisine ilişkin taban tabana zıt başlıkları, konunun içeriği bir yana mutabakat üzerine değerlendirmelerin hükümet politikalarını eleştirmek ya da övmek için bir araç olarak kullanıldığı, dolayısıyla bir iç politika malzemesi olduğu önermesini doğrulamaktadır.

Mutabakatın daha fazla haber konusu yapıldığı haftanın en çok okunan diğer gazetelerini incelediğimizde iki önemli nokta göze çarpmaktadır. Öncelikle, mutabakatın içeriğine dair kapsamlı bir tartışmanın eksikliğinin altı çizilmelidir. Altı gazeteden sadece Hürriyet ve Habertürk gazeteleri mutabakat koşullarına yer vermiştir. Hürriyet Gazetesi, mutabakatın doğrudan tarafı olan Türkiye ve Yunanistan'ın yükümlülükleri (Kırbaki, 2016a: 28) ve vize muafiyeti için atılacak adımlarla (Ergan, 2016: 28; Eralp, 2016: 28) ilgili detaylı bilgileri tam sayfa haber olarak yayımlamıştır. Habertürk Gazetesi, mutabakat koşullarını "5 soruda Türkiye ile AB vize mutabakatı şöyle işleyecek" ifadesiyle haber yaparken Türkiye'nin AB'den geri kabul edeceği ve karşılığında AB'ye göndereceği mülteciler üzerine düzenlemelerin üzerinde durmuştur (Bakır, 2016: 20). Mültecilerin ulaşım masraflarının AB tarafından karşılanacağı gibi bilgilerin aktarıldığı haberde mutabakatın işlerliğinin özellikle Türkiye açısından nasıl

sağlanacağı konu edilmiştir. Habertürk Gazetesi'nin ilgili haber içeriğinde dikkat çekici bir başka nokta, 18 Mart Mutabakatı'nı "vize mutabakatı" olarak adlandırmasıdır. Bu da analizde saptanan ikinci ortak noktayla ilişkilidir.

İkinci olarak, incelenen gazetelerde mutabakat üzerine yapılan haberlerin geneline araçsal/faydacı söylem hâkimdir. Örneğin Hürriyet ve Cumhuriyet gazeteleri, detaylı haberlerinde mutabakattan doğan yükümlülükleri devletlere verilen "ödev" olarak tanımlarken mutabakatın araçsal boyutunu öne çıkarmıştır. Benzer bir yaklaşımla Habertürk Gazetesi, mutabakatın getireceği yüklerin sadece Türkiye üzerine kalmayacağını vurgulamak amacıyla dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun "Külfet Paylaşılacak" açıklamasını başlıkta kullanmıştır. Aynı haberde Davutoğlu'nun mutabakatı "Türkiye için kazanım" olarak değerlendiren ve AB'nin sağlayacağı maddi desteğin 3 Milyar Euro'dan 6 Milyar Euro'ya çıkması, Haziran'da vize muafiyetinin edinileceği (Habertürk, 2016: 16), 33. Faslın müzakereye açılacağı gibi mutabakattan Türkiye'nin nasıl faydalanacağı üzerinde duran açıklamalarına yer verilmiş, bu bağlamda çıkar odaklı gerekçeler ön plana çıkarılmıştır (Habertürk, 2016: 1). Posta Gazetesi, mutabakatı "Avrupa Birliği 6 Milyar Euro yardım yapacak, Haziran'dan itibaren vizesiz seyahat hakkı tanınacak, Avrupa Birliği'ne üyelik için müzakereler başlayacak, Avrupa geri yolladığı her mülteci karşılığında Türkiye'den bir kalifiye mülteci alacak" diye tanımlarken koşulların Türkiye'ye ne gibi faydalar getireceği üzerinde durmuştur (Posta, 2016: 1). Sabah Gazetesi'nde yer alan bir haber ise mutabakatın Türkiye'ye sağlayacağı faydaların, altına imza atılan koşulların da ötesinde olduğu iddia etmektedir. Haber, bu işbirliği çerçevesinde AB'nin Türkiye'ye PKK ile mücadelesinde daha fazla destek vereceğine dair bir beklentiyi yansıtmaktadır (Ateş, 2016: 24). Bu bağlamda, mutabakatı destekleyen haberlerde fayda-maliyet analizi yapılırken sadece doğrudan sağlanacak yararların değil aynı zamanda AB ile yakınlaşan ilişkilerin uzun vadede farklı açılardan getireceği olumlu sonuçların göz önünde tutulduğunu söylemek mümkündür. Haber içeriklerinin incelemesi mutabakatı desteklemek için kullanılan argümanların Türkiye'nin "yük"ünün paylaşılması yani zararlarının kısıtlanması ve Türkiye'ye sağlayacağı faydalar üzerinden kurulduğunu ortaya koymaktadır.

Mutabakata olumlu bir bakış açısı sunan Posta Gazetesi köşe yazarı Hakan Çelik ise Türkiye-AB arasındaki görüşmelerin sadece Suriyeli sığınmacıların durumunu değil, aynı zamanda Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin canlandırılması ve Türkiye'ye vize serbestisi sağlanması konularını da içerdiğini belirtirken okuyucuya mutabakatın çıkar odaklı boyutunu hatırlatmaktadır. "Mevcut şartlarda Türkiye'nin çıkarlarının maksimum düzeyde korunmasına çalışıldı" ve "AB ve Türkiye, komşuluk ilişkisi içinde birbirine ihtiyacı olduğunu fark etti" ifadeleri ile Çelik, mutabakatı araçsal bir söylem içinde incelemektedir (Çelik, 2016). Benzer biçimde Cüneyt Başaran Habertürk'te mutabakatı konu

aldığı yazısına “AB yolculuğunda bir virajı daha döndük” başlığını kullanmıştır (Başaran, 2016: 12).

Hürriyet Gazetesi’nde mutabakatı etraflıca konu edinen tek köşe yazarı olan Akif Beki, 18 Mart’ta yayımlanan yazısında mutabakatı “köşeye sıkıştırmak” ve “kazan-kazan formülü” gibi çıkarlar üzerinden bir çekişmeye işaret eden ifadelerle fayda odaklı bir çerçevede tartışmıştır. Satranç terimlerini kullanarak devletlerarası müzakere sürecini kazanma odaklı bir oyuna benzetmiştir. Müzakereler henüz sonuçlanmadan yazdığı yazısında Beki, Erdoğan’ın 17 Aralık 2004’te Türkiye’nin müzakerelere başlamak için kesin tarih aldığı AB Zirvesi’ne atıfta bulunarak Davutoğlu’nun da benzer bir “zafer”le Türkiye’ye dönebileceğini ifade etmiştir. Yani AB ile sürdürülen müzakereleri fayda elde etmek için girişilen bir mücadele; mutabakatı ise bu sürecin sonunda Davutoğlu hükümetince elde edilecek bir başarı olarak tanımlamıştır. Beki’ye göre bu mutabakattan AB’nin kazanımı dış sınırlarının güvenliği, Türkiye’nin kazanımını ise yük paylaşımı ve vize serbestisi olacaktır. Bu bağlamda devlet(ler) çıkarı odaklı bir siyasi mutabakattan bahsetmekte, hukuka uygunluk ya da mültecilerin koşullarına herhangi bir atıfta bulunmamaktadır. Beki, müzakerelerin “iki tarafı da tatmin eden bir kazan-kazan anlaşmasına, bir mutlu sona” varmasını umduğunu ifade ederken çıkar odaklı gerekçelerle süreci desteklemiştir (Beki, 2016: 21).

Bunlar gibi çıkar odaklı söylemler içinde Suriyeli mülteciler, mutabakata taraf bir aktör, bir özne olmaktan ziyade üzerlerinde bir karara varılacak nesnelere konumuna indirgenmektedir. Söz gelimi, Beki’nin kazan-kazan formülünde mülteciler, hedefe yönelik stratejilerde hesaba katılması gereken bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Habermas’a göre araçsal söylem, belirli bir amaca ulaşmak adına sadece fiziksel bir dünyadan⁵ araçları seçerek hareket etmeyi gerektiren bir eylem modelinin unsurudur. Aktörlerin dünya kavraması fizikselleştirilmiştir. Aktör, “dünyada olduğu gibi var olan şeyi kendi arzuları ve niyetleriyle uyum içine sokmayı” amaçladığından mültecileri de bu dünyanın içindeki bir nesne statüsüne indirgemek zorundadır (Habermas, 2001: 113). Mültecilerin nesneleştirilmesi araçsal söylemde ön gerekli olduğu için çıkar odaklı gerekçelerin diğer örneklerinde de bu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Mutabakata yönelik destekleyici haberler kadar eleştirel haberlerde de çıkar odaklı gerekçelerin kullanıldığı görülmektedir. Sözcü Gazetesi “Kayseri pazarlığından Avrupa kazançlı çıktı” ifadesiyle Türkiye’nin zarar gören taraf olduğunu iddia ederken mutabakatı eleştirmek için “zirvede Türkiye’nin taleplerinin çoğunun sürüncemede bırakıldığı görüldü” gerekçesini öne sürmektedir. Mutabakatın Türkiye’ye zarar, karşı tarafa fayda getireceğini “AB

⁵ Habermas’a göre “nesnel dünya, var olan ya da ortaya çıkan ya da duruma göre bilinçli müdahale yoluyla ortaya çıkarabilen nesne durumlarının toplamı”dır (Habermas, 2001: 113).

sadece 72 bin göçmen kabul edecek”, “Rumların istediği oldu” gibi araçsal gerekçeler ile iddia etmiştir (Güranlı, 2016: 15). Cumhuriyet Gazetesi’nde mutabakatı eleştirmekte kullanılan Türkiye’nin kendini tampon bölge haline getirmeyi kabul etmiş olması ve bunun bedelinin 6 milyar Avro ile karşılanamayacağı gibi gerekçeler de yine fayda-maliyet analizini yansıtmaktadır (Sirmen, 2016: 4). Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Güray Öz eleştirel bir bakış açısı sunarken edinilmesi beklenen faydanın ulaşılmaz olduğunu iddia etmektedir: “Aslında Türk vatandaşlarını kandırdığı, yönetime içi boş bir övünme malzemesi verdiği de kuşku götürmez. Türk pasaportlarının AB ülkelerine vizesiz girebileceği dedikodusu gerçekten de dedikodudur” (Öz, 2016: 7).

Türkiye basınında genel olarak mutabakat öncesi müzakerelere odaklanıldığı, bu müzakerelerden edinilen kazanım ve kayıpların gazete yazarlarının devlet çıkarı odaklı iddialarının temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Söz gelimi vize serbestisi sürecinin uygulanabilirliği olumlu ve olumsuz taraflarıyla tartışılırken mutabakatın uygulanmasında yaşanacak zorluklar nispeten az olmakla birlikte, Türkiye yerine Yunanistan üzerinden dile getirilmiştir (Kırbaki, 2016a: 28). Yunanistan Başbakanı Çıpras’ın “Anlaşmayı uygulamak zor” sözlerine yer verilirken Türkiye tarafından benzer bir kaygıya yer verilmemektedir (Bakır, 2016: 20).

İnsan Hakları Odaklı Gerekçeler

İncelenen gazetelerin haber içeriklerinde baskın olarak öne çıkan çıkarı odaklı gerekçelerin arasında mutabakatın insan hakları boyutunun kendine pek yer bulmadığını iddia etmek mümkündür. Bu önermeye bir istisna ağırlıklı olarak insan hakları odaklı gerekçelerle mutabakatı eleştiren Cumhuriyet Gazetesi’ndeki haber içerikleridir. Cumhuriyet Gazetesi muhabiri, “ahlaksız anlaşma” olarak nitelendirdiği mutabakatın insan hakları boyutunu sadece etik düzlemde değil aynı zamanda insan hakları hukukuna uygunluk açısından da eleştirmektedir. Haftanın en çok okunan beş gazetesinde yer almayan İnsan Hakları örgütlerinin AB-Türkiye mutabakatına karşı imzaladıkları ortak bildiriye Cumhuriyet Gazetesi “Savaşta kaçanların korunma hakkını büyük tehlikeye sokan anlaşma” alıntısıyla haber yapmıştır (Cumhuriyet, 2016: 13). Ayrıca bu örgütlerden Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Pro Asyl’in mutabakatı hukuk tabanında eleştiren ifadelerinden alıntılar yapılmaktadır (Cumhuriyet, 2016: 13). Bununla birlikte, mutabakatın yol açabileceği insan hakları ihlalleri ile ilgili gerekçeler de Cumhuriyet Gazetesi’nin eleştirel söyleminde kullanılmaktadır. Mutabakatın yürürlüğe girmesinin ardından Midilli’ye giden Cumhuriyet muhabiri buradaki mülteci kamplarını etrafı tel örgülerle ve güvenlik önemleriyle çevrili “Nazi dönemini anımsatan ‘toplama kampları’” olarak tanımlanmış ve Yunanistan’ın teknik ve idari alt yapısının mutabakatı yürütmekte

yetersiz olduğunun altını çizmektedir (Özkan, 2016: 3). Bu bağlamda mutabakatın her iki tarafını da çıkar odaklı olmakla suçlayan iddialar da haber içeriklerinde yer almaktadır. Örneğin gazetenin yazarlarından Can Dünder'in Le Monde'da yayımlanan yazısının AB'yi araçsal yaklaşıma sahip olmakla suçladığı bölümüne 18 Mart baskısında yer verilmiş, "Batı, gündelik çıkarları uğruna, tarihsel ilkelerini feda ediyor. (...) Bu mücadele, Batı'da ve Doğu'da insan haklarına (...) inananlarla, her iki cenahta bu değerleri ayaklar altına alanlar arasında" ifadeleriyle mutabakatın çıkar odaklı olması ve insan hakları boyutunun göz ardı edildiği iddia edilmektedir. Benzer bir şekilde "Vizeye her şey feda" başlığı ile Türkiye'nin vize serbestisi kazanımı için "ahlaksız anlaşma"ya imza atması insan hakları odaklı gerekçelerle eleştirilmektedir. (Güvenç, 2016: 13). Türkiye'nin uluslararası sözleşmelerce belirlenmiş güvenli ülke kavramına uygunluğuna dair yasal endişeler de Cumhuriyet'in mutabakatı eleştirmekte kullandığı insan odaklı gerekçeler arasındadır (Güvenç, 2016: 13). Bu konuya Cumhuriyet dışında sadece Habertürk Gazetesi'nde değinilmekte, İngiltere Başbakanı David Cameron'ın "Türkiye güvenli bir ülke" sözlerine yer verilerek mutabakatın uluslararası insan hakları kuralları bakımından kusurlu olmadığı iddiası öne sürülmektedir (Bakır, 2016: 20).

Cumhuriyet Gazetesi'nin köşe yazarları da eleştirel söylemlerinde mutabakatın uluslararası insan hakları sözleşmelerine uygun olmadığına işaret eden gerekçeleri sıklıkla kullanmıştır. Örneğin Güray Öz mutabakatı "ağırlaştırılmış insan hakkı ihlali" olarak tanımlarken mutabakatın "uluslararası mülteciler hukukunun bir yana bırakılmasını" öngördüğünü belirtmiştir (Öz, 2016: 7). Benzer şekilde Semih İdiz, "Mültecilerin temyiz hakkı olmaksızın toplu halde apar topar gönderilmelerinin yasal olmadığını" Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile Uluslararası Af Örgütü gibi uluslararası kurumlara atıfta bulunarak altını çizmektedir. İdiz, Türkiye'nin "güvenli ülke" statüsünde olmamasından kaynaklanan yasal kaygılara da dikkat çekmektedir. Mutabakatın insan hakları hukuku açısından sorun teşkil eden Türkiye'nin güvenli ülke statüsüne değinen bir diğer köşe yazarı ise Habertürk Gazetesi'nden Soli Özel'dir. Özel, "Türkiye'nin kendi mevzuatında uyum sağlamadan, 'güvenli ülke' statüsüne sahip hale gelmeden, işlerin uluslararası hukuka uygun götürülmesi de kolay değil" (Özel, 2016) ifadesiyle anlaşmayı hak temelli gerekçeler kullanarak değerlendirmektedir.

Hürriyet Gazetesi'nde Cansu Çamlıbel'in Project C.U.R.E. hükümetle ilişkiler direktörü Joe Livingston ile Suriyeli mülteciler üzerine yaptığı ve mutabakatın insan hakları boyutuna odaklanan bir röportaj tam sayfa yayımlanmıştır. Livingston'un AB ve Türkiye arasındaki müzakereleri utanç verici olarak tanımladığı, "Türkiye bu sayede AB'den bazı tavizler koparmış olabilir ama bütün bunların özünden doğrudan o savaştan kaçan ve son derece

kırılğan durumdaki aileleri önceleyen bir yaklaşım yok” sözleriyle mutabakatın çıkar odaklı oluşunu insan hakları temelinde eleştirdiği ifadelerine yer verilmektedir (Çamlıbel, 2016: 25). Habertürk Gazetesi’nden Kübra Par ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği AB Temsilcisi Vincent Cochetel ile röportaj yapmış, Cochetel’in mutabakat kapsamında mültecilerin şartlarının uluslararası insan hakları sözleşmelerine uygun olarak düzenlenmesinin gerekliliğini vurguladığı sözlerine yer vermiştir (Par, 2016: 19).

Hak odaklı söylemler, Habermas’a göre, öznelarası ilişkilerin düzenlendiği bir eylem modelinin unsurudur. Olması gereken üzerinden güdülenen insan hakları merkezli gerekçelerde -çıkarcı odaklı araçsal söylemlerin aksine- mülteciler artık fiziksel nesne statüsüne indirgenmekten kurtulmuşlardır. Yukarıdaki söylemlerden hareketle, uluslararası sözleşmeler çerçevesinde güvenli ülke ya da yaşam şartları üzerinden kurulan gerekçelerde mültecilerin sosyal dünyada mutabakata taraf olan özneler statüsünde düşünölmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

Eleştirel söylemde köşe yazarlarınca kullanılan insan hakları temelli gerekçelerin destekleyici söylemde kullanılmadığı bulgusundan hareketle köşe yazarlarının mutabakatı insan hakları boyutuyla meşrulaştıramayacaklarına inandıkları öne sürülebilir.

4. YUNANİSTAN’DAKİ GAZETELERİN İNCELEMESİ

Mutabakatın Yunanistan basınında hangi gerekçelerle tartışıldığını araştırmak için Yunanistan’ın en çok okunan gazetelerini belirlemek, Yunanistan’da farklı gün ve saatlerde farklı gazeteler yayımlandığı için Türkiye’ye nazaran karmaşık bir süreçtir. Yunanistan’da sabah gazeteleri *proines*, akşam gazeteleri *apogevmatines* ve sadece hafta sonu *Savvatokyriakou* veya pazar günü *Kyriakis* yayımlanan gazeteler bulunmaktadır. Bu bağlamda en çok okunan beş gazete değerlendirmeye alındığında farklı günlerde farklı gazeteler yayımlandığı için değerlendirmeye alınan gazete sayısı beşten fazla olmaktadır.

16 -22 Mart tarihleri göz önünde bulundurulduğunda Yunanistan’da hafta arası en çok okunan beş gazete Ta Nea, Ethnos, Espresso, Elefteros Typos ve Dimokratia gazeteleridir. Espresso gazetesi magazin ağırlıklı haberler yaptığı için inceleme dışında tutulmuş ve onun yerine 6. sıradaki Efimerida Ton Syntakton Gazetesi değerlendirmeye alınmıştır.⁶ Bu gazeteler *apogevmatines* tabir edilen akşam gazeteleri veya Türkiye’deki karşılığını ele alırsak günlük gazetelerdir. Sabah gazetelerinden ise Yunanistan’ın en önemli gazetelerinden olan

⁶ Gazetelerin tiraj bilgileri için Yunanca ve İngilizce olarak yayımlanan Argos dağıtım şirketinin verileri göz önünde bulundurulmuştur. Panelladiko Deltio Kykloforias Efimeridon, <http://www.argoscom.gr/index.php>

Kathimerini ve hükümetin yayın organı tabir edilen Avgi Gazetesi değerlendirmeye alınmıştır. Hafta sonu gazeteleri hafta arası yayımlanan gazetelerden sayfa sayısı olarak oldukça geniş sayılardır. Örneğin 20 Mart Pazar günü yayımlanan Real News gazetesi 60, aynı gün yayımlanan Ethnos tis Kyriakis 56, Elefteros Typos 56, Proto Thema 72 ve Efimerida ton Syntakton Gazetesi'nin 19-20 Mart tarihlerinde yayımlanan hafta sonu sayısı ise 96 sayfadır. 20 Mart Pazar tarihinde hafta arası analiz ettiğimiz gazetelere ek olarak bahsedilen gün en yüksek tiraja sahip olan ve hafta arası yayımlanmayan Proto Thema, Real News ve To Vima gazeteleri de değerlendirmeye alınmıştır.

Hürriyet Gazetesi, Yunanistan temsilcisi Yorgo Kırbaki ile yapılan röportajda Yunan basınını şu şekilde tanımlamıştır: “Yunanistan’da rengi belli olan 3 gazete vardır: Elefteros Tipos yeni Demokrasi partisini, Avgi SYRIZA’yı Rizospatis ise Komünist Parti’yi destekler, Diğerleri bugün muhalefet yapar yarın iktidarı destekler, gazete patronunun devletle ilişkileri önemlidir ve ilişkileri belirler” (Kırbaki, 2016b). Kırbaki aynı zamanda Yunanistan gazetelerinin son beş yılda ekonomik kriz nedeniyle büyük bir baskı sayısı kaybı yaşadığını belirtirken gazetelerin pahalı olmasının da bunda büyük bir rol oynadığını söylüyor. Dimokratia gazetesinin yüksek tirajını da gazetenin ucuz olmasına bağlamaktadır. Ayrıca Yunanistan’da gazetelerin pek el değiştirmedeği görülmektedir. Yani Yunanistan’da bir gazetenin patron değiştirmesi çok olağan bir durum değildir. Yunanistan gazetelerinin hemen hemen hepsi hafta sonu promosyonlar vererek satış rakamlarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Bu promosyonlar değerli kitaplardan kozmetik ürünleri ve müzik cdlerine kadar çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca, Yunanistan gazetelerinde ilan ve reklamın az olması sebebiyle daha fazla haber girişi yapılmaktadır. Kırbaki’nin ifadesiyle “gazetelerde yer sıkıntısı bulunmamaktadır” Türkiye gazetelerinden bu yönleriyle de ayrılırlar. Ayrıca, Yunanistan’da internet gazeteciliği de Türkiye’ye nazaran oldukça sınırlı durumdadır. Yunanistan basını ile ilgili bir diğer önemli tespit ise Yunanistan’da dış politika meseleleri söz konusu olduğunda tüm gazetelerin birbirine yakın tavır sergilemeleridir (Kırbaki, 2016b). Mutabakat, 16 Mart- 22 Mart tarihleri arasında Yunanistan basınında önemli ölçüde yer bulmuştur. Aynı dönemde cereyan eden iç siyasetteki gelişmeler ve Türkiye’de meydana gelen terör eylemleri bu konunun daha geniş şekilde yer bulmasının önüne geçmiştir.⁷

⁷ SYRIZA partisinden Göç Bakanı Mouzalas FYROM yerine Makedonya ismini kullanmış ve iktidarın küçük ortağı ANEL ile SYRIZA arasında büyük bir krize neden olmuştur. Yunanistan’ın komşusu Makedonya Cumhuriyeti ile olan sınırına yakın bir bölgede aynı isme sahip olan Makedonya bölgesi nedeniyle Yunanistan, Makedonya Cumhuriyeti’nin anayasal ismini tanımamaktadır. Bu nedenle, Birleşmiş Milletlerde “Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya (FYROM)” ismiyle anılmakta ve uluslararası örgütlere üyeliği Yunanistan tarafından veto edilmektedir.

Devlet Çıkarları Odaklı Gerekçeler

Yunanistan basınının mutabakatı tartışırken öne çıkardığı temel endişelerden bir tanesi, Yunanistan'ın mülteci deposu haline dönüşmesidir. Mültecilerin Yunanistan'a yarattığı iddia edilen ekonomik, sosyal ve güvenliğe dair sorunlar, mutabakatı eleştiren iddialarda ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Fazla sayıda mültecinin Yunanistan açısından maliyetine odaklanan bu iddialarla mutabakatın gerekliliği vurgulanmakta, aynı zamanda mutabakatın Yunanistan'a gerçek bir çözüm sunamayacağına dair eleştirel bakışı yansıtmaktadır. Örneğin Pasalaris, düzensiz göç yoluyla giriş yapan insanların ülkede sonsuza kadar kalma ihtimali olduğunu vurgularken mültecilerin Yunan halkına maliyetinin altını çizmektedir. Yunan halkının yarısının yoksulluk sınırının altında yaşadığını fakat seslerini çıkaramadıklarını, Yunanistan'ın yabancı ülkelerin istediği şekilde bir göçmen ülkesi haline dönüştüğünü ve hükümetin ülkenin göçmen deposuna dönüşmesi konusunda halkın "evet" veya "hayır" kararını dile getirebileceği bir referandum yapması gerektiğini belirtmektedir (Pasalaris, 2016:6). Bu noktada, Pasalaris'in hükümet politikasını eleştirirken kamuoyu üzerinde bir etki yaratmayı amaçladığını vurgulamak gerekir. İletişimsel edimlerin yardımıyla kamuoyunu etkilemeye çalışan bir aktör, bunu kamuoyunun kabul edebileceği bir dille ifade etmek durumundadır. Pasalaris, Yunan halkının halihazırda yaşadığı ekonomik zorluklara mültecilerin ekleyeceği maliyetin halkın mutabakata yönelik tutumlarını belirleyen önemli etkenlerden biri olduğunu düşündüğü için argümanlarını buna göre seçmiştir. Mültecileri, fayda odaklı bir söylem içerisinde, üzerlerinden devlet çıkarlarının tartışıldığı nesnelere konumuna indirgemektedir.

Mutabakatın güvenlik ekseninde tartışıldığı yazılarda, yapıldığı tarafın Türkiye olmasından duyulan endişe öne çıkmadığıdır. Bu endişeye atıfta bulunan argümanlarda, Türkiye'nin Yunanistan çıkarlarına oluşturduğu iddia edilen güvenlik tehdidinin altı tarihsel örneklerle doldurulmuştur. Realnews Gazetesi'nden Galiatsatos PASOK milletvekili Valirakis'in Cumhurbaşkanı ve parti liderlerine gönderdiği mektuba yer vererek mültecilerin Yunanistan için önemli bir güvenlik sorunu yarattığı iddiasını Valirakis'in dilinden gündeme getirmektedir. Aynı yazıda yazar, Türkiye'nin 1974'ten beri sistemli olarak kendi topraklarından Yunanistan'a düzensiz göçe kasıtlı olarak göz yumduğunu iddia etmekte ve mutabakatın Türkiye ile yapılmış olmasından duyulan kaygılara atıfta bulunmaktadır (Galiatsatos, 2016: 28). Makalesinde Yunanistan'ın Avrupa'nın *Ellis Adası*'na⁸ dönüşeceğini iddia eden Athanasopoulos, Yunanistan'ın Türkiye'ye gönderilecek göçmenlerin seçildiği, sınıflandırıldığı bir yere dönüştüğünden duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Bu noktada, göçmenlere

---

⁸Ellis adası 1894-1954 yılları arasında 12 milyon göçmenin Amerika'ya girdiği New York Limanı'ndaki küçük adadır.

dair bu tip endişelerin Suriyeli mültecilerle sınırlı olmadığını altını çizmek gerekmektedir. Örneğin Athanasopoulos, Türkiye'nin vize muafiyeti talebine de değinirken, açıkça telaffuz edilmese de Türklerin Avrupa'ya vizesiz seyahati durumunda Avrupa'nın Türk göçmenlerle ve cihatçılarla dolabileceği konusunda bir korku olduğunu belirtmektedir (Athanasopoulos, 2016: 12-13). Türkiye basınında sıkça vurgu yapılan Türkiye vatandaşlarına kısa süreli vize serbestisi tartışması Yunanistan basınında bir güvenlik tehdidi olarak ele alınmaktadır. Bu gibi iddiaların kamuoyunda var olan göçmenlere karşı şüpheli tutumu yansıttığını, yazarların mutabakatı eleştirirken kullanmayı seçtiği “mültecilerin maliyeti” odaklı gerekçelerin kamuoyunun bu gerekçeleri meşru bulacağı hesaplamasına dayandığını söylemek mümkündür.

Neredeyse tüm gazetelerde mutabakatın uygulanmasının zorluğuna yapılan vurgu dikkat çekerken, uygulamada yaşanması beklenen zorluklar Türkiye'ye duyulan güvensizlik ile açıklanmaktadır. Türkiye basınında karşımıza çıkmayan bu iddia biçimi Yunanistan kamuoyunun Türkiye ile işbirliği yapmanın maliyetine ilişkin kaygılarını yansıtmaktadır. Örneğin Bellos, mutabakatın uygulanmasındaki zorluğa değinirken mutabakatın içeriğinin karışık olması ve “geçmişin gösterdiği gibi Türklerin güvenilir ortaklar olmasını” önemli faktörler olarak belirtmiştir (Bellos, 2016a: 10). Aristotelia, Ta Nea Gazetesi'ndeki makalesinde Türkiye ile anlaşmaya varılamazsa Yunanistan'da *İdomenilerin*⁹ sayısının artacağını belirtirken, göç krizinin Türkiye'nin elinde “rehine” olduğunu altını çizmektedir. Aristotelia, aynı makalede, mutabakatın varlığının Yunanistan'ın sorununu çözmeye yetmediğini asıl sorunun Türkiye'nin bu mutabakatı uygulayıp uygulamayacağı olduğunu iddia ederken Yunanistan'ın çıkarları açısından bir değerlendirme yapmaktadır (Aristotelia, 2016a: 10). Aynı yazarın Ta Nea Gazetesi'ndeki bir diğer yazısında ise mutabakatın hükümlerinde Türkiye'yi denetleyebilecek bir mekanizmanın eksikliğine vurgu yapılmaktadır. Türkiye'nin tarihsel olarak “güvenilmez” olduğu iddiasını desteklemek için, mutabakat başarısız olursa Türkiye'nin, tüm sorumluluğu Yunanistan'ın idari yetersizliğine bağlayacağını iddia edilmektedir. Tarihin tekerrür edebileceği ve Türkiye'nin üzerinde anlaşılan hükümleri uygulamak yerine Yunanistan'ı suçlayacağı iddiaları ile Aristotelia, Yunanistan kamuoyunun Türkiye'ye duyduğu güvensizliğin tarihsel boyutuyla desteklediği maliyet odaklı bir eleştiri yapmaktadır (Aristotelia, 2016b: 9). Dönemin Türkiye Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nu riyakârlıkla suçlayan Trapezioti ise Ankara'nın insanlık için bir şey yapıyor görüntüsünde, finansal çıkar peşinde olduğunu iddia etmektedir (Trapeziotis, 2016: 6). Yazısında Yunanistan Dış İşleri Bakan Yardımcısı Nikos Xidakis'in değerlendirmesine yer veren Vasilaki, Xidakis'in anlaşmanın AB şemsiyesi altında yapılmasının çok

---

⁹ Yunanistan'da bulunan en ünlü mülteci kampı.

önemli olduğunu ve bu anlaşmanın Türkiye ve Yunanistan arasında ikili bir anlaşmaya dönüşmemesi gerektiğini, bu durumda Yunanistan'ın Türkiye'ye doğrudan maruz kalma ihtimalini ortadan kaldırdığını belirtirken Türkiye'ye duyulan güvensizliği yansıtmaktadır (Vasilaki, 2016: 4).

Türkiye'ye yönelik güvensizlik iddiaları farklı yazarlar tarafından Türkiye'nin uygulamadaki eksikliklerine atıflarla gazetelerin geneline yayılmaktadır. Pasalaris, Davutoğlu'nun verdiği sözlere ve NATO devriyelerine rağmen korunmasız Yunan adalarına Türkiye'den her gün insan gelmeye devam ettiğini belirtirken mutabakatın Yunanistan çıkarlarına hizmet etmediğinin altını çizmektedir (Pasalaris, 2016: 6). Pasalaris'in söyleminin merkezindeki Yunan adaları vurgusu, güvenlik kaygısının insan odaklı değil devlet odaklı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu ifadede mülteciler, nesnel dünyadaki bir güvenlik tehdidi olarak kullanılmakta, Türkiye basınındaki devlet çıkarları odaklı argümanlarda da gördüğümüz gibi mutabakatın bir tarafı değil, nesnelere olarak görülmektedir. Türkiye'nin mutabakattaki taahhütlerine uymadığına dair argümanları pek çok yazar kullanmaktadır. Örneğin, 22 Mart'taki yazısında Eleftheroglou, iki gün içinde Yunanistan'a Anadolu'dan¹⁰ 2000 mültecinin geldiğini ve Ankara'nın anlaşmayı daha ilk gününden sabote ettiğini vurgulamaktadır (Eleftheroglou, 2016d: 4-5). Xatzigeorgiou ve Vamvaka yazılarında mutabakatın yürürlüğe girdiği ilk gün 1662 kişinin denizyolunu kullanarak yasadışı yöntemlerle Türkiye'den Yunanistan'a geçtiğini iddia etmektedirler (Xatzigeorgiou & Vamvaka, 2016: 8-9). Proto Thema gazetesindeki yazısında Ligeros da benzer bir değerlendirme yapmaktadır. Ankara'nın göçmen krizini Avrupa'ya şantaj yapmak ve Yunanistan'ı Müslüman akınına maruz bırakmak için diplomatik bir silah olarak kullandığını belirten Ligeros, tüm mülteci trafiğinin Türkiye güvenlik güçlerinin bilgisi dahilinde gerçekleştiğini, Türkiye güvenlik güçlerinin sadece bu duruma göz yummakla kalmadığını, insan kaçakçılarının işlerini de kolaylaştırdığını ifade etmektedir (Ligeros, 2016: 14-15).

Türkiye'ye duyulan güvensizlik, Yunanistan basınında sadece düzensiz göçe ilişkin bir fayda-maliyet hesabını değil, mutabakattan Türkiye'nin kazandıklarına karşılık Yunanistan'ın kazandıkları ve kaybettiklerinin kıyaslamasını, yani göreceli kazanç kaygılarını yansıtmaktadır. Buna göre, Türkiye'nin mutabakattan edineceği faydalar Yunanistan'ın maliyet hanesine kaydedilmektedir. Örneğin, Pasalaris, Türkiye'nin her zamanki gibi Yunanistan karşısında kayırıldığını ifade ederken, Yunanistan hükümetinin müzakerelerde kazanımı olmadığını altını çizmektedir (Pasalaris, 2016: 6). Pasalaris'in Türkiye'yi "açgözlü" ve "obur, doymak bilmeyen" ülke olarak nitelendirmesi ile Eleftheroglou'nun, "28" lerin

¹⁰ Yazar orjinal metinde Küçük Asya olarak ifade etmektedir.

zirvesinde¹¹ Davutoğlu'nun “her şeyi kazanma” oyununa hazırlandığını iddia etmesi (Eleftheroglou, 2016a: 3) Türkiye'nin edineceği kazançların Yunanistan devlet çıkarları açısından kaygı verici olduğu temelinde benzeşmektedir. Bellos, 20 Mart tarihindeki yazısında, “Türklerin Avrupa'nın mülteci akınını durdurmak için kendilerine muhtaç olduğunu anladıklarını ve bu yüzden taleplerini katlayarak çoğalttıklarını” iddia etmektedir (Bellos, 2016b: 14). Bazı gazetelerde Türkiye'nin güvenilmez bir ülke olduğu iddiasıyla Türk sahil güvenlik güçlerinin mülteci botlarını batırdığına yönelik haberlere de rastlamak mümkündür (Matios, 2016: 7). Ta Nea gazetesinden Spinthourakis Avrupa'nın Türkiye'nin şantajlarının esiri olacağı iddiasıyla mutabakatı eleştirmektedir (Spinthourakis, 2016: 21).

Yunanistan basınında, anlaşma şartlarının Türkiye'ye sağladığı faydalar üzerinden mutabakata yöneltilen eleştiriler devlet çıkarları odaklı gerekçelere örnek teşkil etmektedir. Benzer gerekçelerle mutabakatı destekleyen ifadelerle sayıca az da olsa rastlamak mümkündür. Belegris, Syriza hükümetine yakınlığı ile bilinen Avgi'deki yazısında Yunanistan ve Kıbrıs'ın Türkiye'nin kurduğu tuzaklara düşmeden mutabakattan neredeyse tüm istediklerini elde ettiklerini belirtirken, Türkiye'ye karşı Yunanistan ve Kıbrıs'ın kazançlarını vurgulamaktadır. Yunanistan'ın önünde rekor zamanda karşılması gereken, en büyük ülkelerin bile bolluk zamanlarında karşılama zor olduğu karışık şartlar bulunduğunu yazarken de mutabakatın uygulamasında beklenen zorluklara ve Yunanistan açısından maliyetine atıfta bulunmaktadır (Belegris, 2016: 3). Galiatsatos ise mutabakatı Yunanistan için bir diplomatik başarı olarak nitelendirirken devlet çıkarları odaklı gerekçeler kullanmaktadır. Mutabakat sayesinde kontrolsüz mülteci akınının durdurulabileceğini ve sınırların kapalı tutulabileceğini ifade etmektedir (Galiatsatos, 2016: 5).

Yunanistan basınında Türkiye'nin çıkarlarının Yunanistan açısından maliyeti tartışılırken AB'yi ve Avrupalı ortaklarını Türkiye'nin lehine bir dengesiz fayda dağılımı yapmakla eleştiren iddialara da sıkça başvurulmuştur. Eleftheroglou, mutabakatın ertesi günü “Ankara'nın sultanının elinde şimdi mülteci sorunu var” diyerek Avrupalı ortaklarının göç sorununu bir Türk-Yunan sorununa dönüştürmeye karar verdiklerini belirtmektedir. Türkiye'ye verilen tavizlerin karşılığı olarak AB'nin, Yunanistan ve Kıbrıs'ı bir köşede tutarak, Türkiye'nin müzakere başlıklarının yeniden açılması ve vetoların kaldırılması konularında baskı altında tutacaklarını ifade etmektedir. Eleftheroglou AB'yi Türkiye ve Yunanistan'a Avrolar dağıtarak göçmenleri bu ülkelerde tutmaya çalışmakla eleştirirken mutabakatı ülkeye getireceği yükler açısından ele almaktadır (Eleftheroglou, 2016b: 3). Avrupa'nın sorunu uluslararası bir sorundan

---

¹¹ “28ler” ifadesi AB üye ülkelerini ifade etmek için kullanılmaktadır.

ziyade ikili bir sorun halinde ele aldığını belirten Eleftheroglou, faydalar arasındaki dengesizliği Türkiye'ye verilen "pahalı hediyelere" karşılık Yunanistan'a bol miktarda "sempati" argümanı ile savunmaktadır (Eleftheroglou, 2016c: 4-5). Ankara'ya verilecek ödül ve hediyelere atıfta bulunan bir diğer yazıda ise Tarkas, Yunan diplomasisinin Avrupa Birliği Konseyi'nde mülteci sorununun bir AB-Türkiye sorunu olarak ele alınması için büyük bir tarihi savaş verdiğini ifade etmektedir. Avrupa'nın Türkiye'nin istikrarını her zamankinden daha çok istediğini belirten Tarkas bu sebepten Avrupa'nın Türkiye'ye "hediyeler" vermeye hazır olduğunu iddia etmektedir (Tarkas, 2016: 10). Kapsabelis, Dimokratia Gazetesi'ndeki yazısında, mutabakatın aslında AB ve Türkiye arasında değil, göçmenleri avlusundan uzak tutmak isteyen Almanya ile Türkiye arasında yapıldığını vurgularken mutabakatın bu iki ülkenin çıkarlarına hizmet ederken Yunanistan'a maliyetleri üzerinde durmaktadır. Yazara göre, Yunanistan bir "ruhlar (insan) deposu"na dönüştürülmüştür ve Avrupalılar göçmenler arasından niteliklerini ve kendi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak tercih yapacaklardır (Kapsabelis, 2016: 5). Ta Nea gazetesinden Spinthourakis de benzer gerekçelerle mutabakatı eleştirmekte, AB'nin mülteci krizinin çözümünden çok uzak olduğunu, üye ülkelerin sorumluluğu birbirlerinin üzerine attığını ve mülteci krizinin faturasının Yunanistan tarafından ödeneceğini belirtmektedir (Spinthourakis, 2016: 21).

Türkiye'nin kazanacağı faydalara karşılık Yunanistan'ın uğrayacağı zarar odaklı gerekçelerde Kıbrıs Rum Yönetimi'nin olası kayıpları da Yunanistan'ın kendi devlet çıkarları kapsamında tartışılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye basınında hiç rastlamadığımız mutabakatı Kıbrıs sorunu ile ilişkilendirme eğilimi, Yunanistan basınındaki devlet çıkarları odaklı gerekçelerin önemli bir kısmına zemin hazırlamıştır. Örneğin, Ethnos Gazetesi'nden Kastros, Erdoğan rejiminin sepetine mütemediyen yeni istekler eklemesini Yunanistan ve Kıbrıs'ın çıkarları açısından tehlike olarak değerlendirirken Yunanistan ve Kıbrıs'ın bu mutabakat çerçevesinde Türkiye'ye karşı ellerinde tuttıkları siyasi gücün azalacağından duyduğu endişeyi dile getirmektedir. Yazar, "Ankara'nın amaçlarını ve arzularını gerçekleştirmek için bu anlaşmayı ve mülteci sorununu kullandığını ve Lefkoşa'yı¹² hedef aldığı" iddiasıyla Atina'nın Kıbrıs'a desteğini de okuyucuya hatırlatmaktadır (Kastriotis, 2016: 8). Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, bu mutabakat çerçevesinde, Türkiye'nin üyelik müzakereleri sürecinde elinde tuttuğu veto kozunu kaybetme olasılığı da farklı gazetelerden yazarlar tarafından mutabakatı eleştirmek için kullanılmaktadır. Kastriotis Kıbrıs Lideri'nin dondurulan müzakere başlıklarının yeniden açılmasını Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki taahhütlerini yerine getirmediği için kabul etmeyecekleri ve göç krizinin yükünün sadece Kıbrıs'ın omuzlarına bırakılmayacağı yönündeki açıklamasına da yer

¹² "Lefkoşa" ifadesi Kıbrıs Rum Yönetimine atfen kullanılmıştır.

verirken Mosxonas, Brüksel'in mutabakatın kabulü ve veto konusunda Lefkoşa'ya baskı yaptığını, öte yandan Lefkoşa'nın Türkiye karşısında kendisinin ön saflara atılarak Avrupalı ortaklarının onun arkasına saklandığı bir oyunu oynamak istemediğini belirtmektedir (Mosxonas, 2016: 4). Benzer şekilde, yazısında, Avrupalıların Yunanistan'ı ve Kıbrıs'ı Ankara'ya verilecek *hediyelere* onay vermeye zorladıklarını belirten Trapeziotis, Yunanistan'ın göçmen krizinin ağırlığını tek başına kaldırdığını iddia etmektedir (Trapeziotis, 2016: 6). Eleştirisinin merkezine Almanya Şansölyesi Merkel'i koyan Ignatiou yazısında, Brüksel'deki bürokratların ve Berlin'deki çevrelerin Türkiye'nin kabul edilemez taleplerini karşılamak için uğraştığını şu sözlerle belirtmektedir: "Türk Sultanına Merkel tarafından söz verilen milyarlarca Avro'nun yanı sıra, Merkel, Türk vatandaşlarının Avrupa'ya vizesiz girişi konusunda üye ülkelere şantaj yapmaktadır. Aynı zamanda, Yunan Başbakanı'na binlerce göçmenin Yunan topraklarında kalmasını dayatmış ve kendisine itaat eden Donald Tusk'ı Anastasiades'i tehdit etmek için Lefkoşa'ya göndermiştir" (Ignatiou, 2016: 92). Benzer şekilde Bellos, Merkel'i kendi siyasi çıkarlarını korumak için mutabakatı kullanarak zaman kazanmaya çalışmakla suçlamaktadır (Bellos, 2016c: 42).

Yunanistan basınında devlet çıkarı odaklı gerekçeler, mültecilerin Yunanistan ve Avrupa'ya oluşturduğu yük, mutabakatın uygulamasında beklenen güçlükler, mutabakatın Türkiye ile yapılmasının Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi açısından olası zararları, Türkiye'nin edineceği göreceli faydalar, Türkiye'ye duyulan güvensizlik iddialarında kullanılmaktadır. İnceleme sonunda çıkar odaklı gerekçelerin Yunanistan basınında ağırlıklı olarak mutabakatı eleştirmek için tercih edildiği tespit edilmiştir.

İnsan Hakları Odaklı Gerekçeler

Türkiye basınında olduğu gibi Yunanistan basınında da insan hakları odaklı gerekçeler çıkar odaklı gerekçelerin gerisinde kalmaktadır. Efimerida Sidakton Gazetesi'nden Fotopoulos yazısında Selanik Belediye Başkanı Yannis Boutaris'in "Ne mülteciler bizim çağımızın Yahudileri, ne de biz onların Nazileriyiz" sözlerine yer vererek göçmenlere yönelik düzenleme politikalarını Anti-Semitizm gibi uluslararası kurallar ve ilkelerle kınanmış bir politikayla karşılaştırarak mutabakata insan hakları odaklı bir yaklaşım sunmaktadır (Fotopoulos, 2016: 21). Ethnos Gazetesi'nde mutabakatın yürürlüğe girdiği gün yayımlanan bir başka yazıda da, "anlaşmanın uygulamaya girdiği ilk gün denizde iki bebek ve iki yetişkin boğuldu" haberine yer verilmekte ve mutabakat, en birincil ve mutlak insan hakkı olan yaşama hakkının ihlali ile ilişkilendirilerek eleştirilmektedir (Ethnos, 2016: 5). Çıkar odaklı tartışmalarda mülteciler nesne konumunda ele alınmaktaydı. Yunanistan basınında da, Türkiye basınında olduğu gibi, mutabakat insan hakları odaklı gerekçelerle tartışılırken sosyal dünyanın bir

unsuru olarak ele alınmaktadır. Söz gelimi, mültecilerin yaşam hakkı üzerine kurulan bu gibi argümanlar mutabakat koşullarının mültecilere nasıl etki ettiği üzerinde dururken mültecileri konunun öznesi haline getirmektedir.

Efimerida Sidakton gazetesinde yayımlanan bir diğer yazıda ise sivil toplum örgütlerinin ve bazı Syriza milletvekillerinin mutabakatı insan haklarına aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirmiş olmalarına yer verilmektedir. Eurogroup GUE / NGL Başkanı Gabi Zimmer, mutabakatı “yasadışı ve insanlık dışı” olarak değerlendirirken mutabakatın geçici olarak dahi bir çözüm sağlamayacağını belirtmiştir. Yine aynı yazıda Syriza milletvekili Katrivanou’nun “anlaşmayı memnuniyetle karşılamamalıyız, çünkü anlaşmanın amacı mülteci ve göçmen akışını yavaşlatmaktır. Oysa biz bu insanlarla dayanışma içinde olmalı ve göçmenlerin güvenli bir şekilde kabulünü sağlamalıyız, hepimizin bildiği gibi hiçbir şey mülteci akınını durduramaz” şeklindeki değerlendirmesine yer verilirken mülteciliğin önlenemez bir hak olduğuna vurgu yapılmaktadır (Efimerida Sidakton, 2016: 22).

Hükümetin yayın organı olarak nitelendirilen Avgi gazetesinde de mutabakatın insan haklarını ihlal ettiği yönünde değerlendirmelere rastlamak mümkündür. Örneğin, 22 Mart tarihli gazetede “anlaşma insani olarak adil bir anlaşma olarak nitelendirilemez” ifadesine yer verilmiştir. Yunanistan’daki mültecilerin Avrupa ülkeleri tarafından Avrupa’ya geçişlerinin sıkıca engellenmesi sonucu insanlık dışı yaşam şartlarına maruz kaldıkları ve bu şartlar yüzünden yaşadıkları acıları ortadan kaldırmak gerektiği belirtilmiştir (Avgi, 2016: 2).

Ioakimidis yazısında, mutabakatın birçok hukuksal, ahlaki ve siyasi soruyu beraberinde getirdiğini ifade ederken mutabakatın uygulanmasındaki hukuki zorluklara dikkat çekmektedir (Ioakimidis, 2016a: 10). Başka bir yazısında Türkiye’nin “güvenli ülke” olmadığı üzerinde durarak göçmenlerin Türkiye’ye gönderilmesinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu ifade etmektedir. Mutabakat metninin sorunun çözümünden uzak olduğu ve Yunanistan’ın AB desteği olmaksızın mutabakattan doğan yükümlükleri yerine getirmesinin çok zor olduğu vurgulanmaktadır (Ioakimidis, 2016b: 9). Nora Ralli, “Anlaşma mülteci sorununda bir kara sayfadır” başlıklı yazısında Ekolojist-Yeşiller Partisi’nin “belki Yunanistan çok zor bir durumda, anlaşmayla belki de geçici bir rahatlama sağlanacak fakat mutabakatın ahlaki maliyeti herkes tarafından yıllarca ödenecek ve bu durum hükümetin övünerek bahsedeceği bir şey değildir” açıklamasını aktarmaktadır. Ayrıca, “anlaşma Avrupa Birliği için de kara bir sayfadır” eleştirine yer verilmektedir (Ralli, 2016 : 7; Avgi, 2016: 4). Bu noktada Habermas’ın ahlak ve hukuk ilişkisine değinmek gerekir. İletişimsel Eylem Kuramı’nda Habermas, felsefenin kendisi açısından ahlak, hukuk, normlar ve iletişim arasında bir ilişki olduğunu iddia ederken modern hukukun ahlaki

haklılaştırmadan geçmesi gerektiğini savunur. Bu açıdan bakıldığında, mutabakatın kara bir sayfa olduğu ifade ahlak kavramıyla olduğu kadar hak kavramıyla da ilişkilidir. Yunanistan gazetelerinden örnekleri sunulan “adil anlaşma”, “güvenli ülke”, “ahlaki maliyet” gibi atıflarla kurulan argümanların hak odaklı gerekçeler olarak tanımlanması yerinde olacaktır.

5. SONUÇ

Türkiye ve AB arasında yapılan, düzensiz göçle mücadelede işbirliğini öngören 18 Mart Mutabakatı'nın Türkiye ve Yunanistan basınında nasıl değerlendirildiğini analiz edebilmek adına 16-22 Mart 2016 tarihli en yüksek tirajlı gazeteler, ve bu gazetelere ek olarak tirajı yüksek olmamasına rağmen ülkedeki etkili bir siyasi çizgiyi temsil eden gazetelere de yer verilmiştir. Yunanistan'da iktidardaki Syriza Partisi'ne yakınlığı ile bilinen Avgi gazetesi, Türkiye'de de satışları yüksek olmamasına rağmen muhalif görüşleriyle öne çıkan Cumhuriyet gazetesi bu bağlamda değerlendirmeye alınmıştır. İki ülke basını da mutabakatı ulusal çıkarlar doğrultusunda değerlendirmektedirler. Her iki ülke basını da ülkelerinin “mülteci deposuna” dönmesinden duyulan kaygı üzerinde durmaktadır. Özellikle Yunanistan'da mültecilerin kalıcı olma ihtimali sık sık dile getirilmekte ve özellikle adaların korunmasız ve çaresiz olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan basını incelendiğinde, mutabakatın Yunanistan basınında çok daha fazla yer bulduğu söylenebilir. Yunan gazetelerinin sayfa sayısı Türkiye gazetelerine nazaran fazladır. Bu nedenle Kırbaki'nin deyimıyla “yer sıkıntısı” bulunmamaktadır (Kırbaki, 2016b). Mutabakat hemen hemen tüm gazetelerde ayrıntılı bir şekilde incelenmekte ve etraflıca tartışılmaktadır. Yunanistan'da mutabakatın maddeleri konusunda açıklayıcı yazılar mevcutken, Türkiye'de mutabakat genel olarak vize muafiyeti ve Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci bağlamında değerlendirilmektedir. Ayrıca, Yunan gazetelerinde mutabakattan bağımsız olarak mültecilerle ilgili içerik bulunmaktadır. İki ülkede de iç siyasette yaşanan gelişmeler gazetelerin gündemine oturmuş ve mutabakatın daha sınırlı değerlendirilmesine neden olmuştur. Özellikle, Türkiye'de mutabakat döneminde meydana gelen terör saldırıları ve Yunanistan'da Göç'ten sorumlu bakan Mouzalas'ın komşu ülkeye Yunanistan devlet tezinin aksine “Makedonya” olarak hitap etmesi ülke gündemini meşgul etmiştir.

Yunan basınında en sık tartışılan konulardan biri mutabakatın uygulanabilirliği meselesidir. Mutabakatın uygulanabilirliği konusundaki en geniş tartışma Türkiye'ye karşı var olan şüphecilik ekseninde yapılmaktadır. Mutabakatın “güvenilmez” Türkiye ile yapılması konusu öne çıkmaktadır ve Yunan basınına göre, Türkiye, mutabakatın uygulanabilmesinin önündeki en büyük engeldir. Türkiye'nin verdiği sözleri tutmayacağı, Avrupa'ya şantaj yaptığı,

yine kazanan taraf olduğu vurgusuna sıklıkla rastlanmaktadır. Türkiye basınında Yunanistan'a vurgu neredeyse yok denecek kadar azdır. Buna karşılık, Yunanistan basınında Türkiye vurgusu sıklıkla yapılmaktadır. Mutabakat ve mutabakatın uygulanabilirliği Yunan basınında Türk-Yunan ilişkileri bağlamında tartışılmaktadır. Bunun nedeni Yunanistan'ın AB üyesi olması ve Türkiye'nin mutabakatın AB karşısındaki muhatabı olmasıdır. Türkiye basınında mutabakat Türk-Yunan ilişkileri bağlamında tartışılmazken, Avrupa Birliği vurgusu ön plandadır ve AB ile Türkiye arasında yapılmış mutabakatın uygulamada Yunanistan ve Türkiye arasındaki işbirliğini öngördüğü ifade edilmektedir.

İki ülke de milli sorun olarak nitelendirilen Kıbrıs meselesinin mutabakat çerçevesinde değerlendirilmesi çıkar odaklı argümanları desteklemektedir. Kıbrıs konusunun gündeme geliş şekli Türkiye ve Yunanistan basınında farklı şekilde cereyan etmiştir. Yunanistan basının da genel eğilim Avrupa Birliği tarafından Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tavize zorlandığı yönündedir. Türkiye basınında ise AB'nin Kıbrıs'ın pozisyonunun arkasında durduğu yönünde değerlendirmelere rastlanmaktadır. Hem Türkiye'de hem de Yunanistan'da mutabakatın iç politika malzemesi olarak kullanıldığı söylenebilir. Gazetelerin genel olarak hükümet politikalarına yaklaşımları mutabakat ile ilgili yorumlarını etkilemektedir. Milliyetçi-muhafazakâr çizgideki Dimokratia, Ethnos ve ana muhalefet partisi Yeni Demokrasi Partisi'ni destekleyen Elefteros Typos gazetelerinde mutabakat üzerinden hükümeti eleştiren yazılara sıklıkla rastlanmaktadır. Türkiye'de ise muhalif Sözcü gazetesi ve hükümeti destekleyen Sabah gazetelerindeki yazılar incelendiğinde, iki gazetenin hükümet politikalarına yönelik genel tutumlarına paralel olarak mutabakatı iç politika kaygısıyla ele aldığı iddia edilebilir. Sözcü ve Sabah gazetelerinde mutabakat bir dış politika meselesinden ziyade, hükümet politikalarını eleştirmek ya da övmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.

İnsan hakları odaklı değerlendirmelere iki ülke basınında da sınırlı şekilde yer verilmektedir. Yunanistan'da sol görüşlü gazeteler olan Efimerida Sidakton ve Avgi gazetelerinde mutabakatı insan hakları odaklı bir yaklaşımla eleştiren yazılara rastlanmaktadır. Aynı gazetelerde, sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin ve sol görüşlü siyaset insanlarının mutabakatı insan hakları ihlali olarak nitelendiren değerlendirmelerine yer verilmektedir. Türkiye'de ise hem haber içeriklerinde hem de köşe yazılarında Cumhuriyet Gazetesi eleştirel söyleminde mutabakatın uluslararası insan hakları sözleşmelerine uygun olmadığına işaret eden gerekçeleri sıklıkla kullanmıştır.

Araştırma, 18 Mart 2016'da Türkiye ve AB arasında Türkiye'den Yunanistan'a düzensiz göçle mücadelede işbirliği yapmak üzere varılan mutabakatın Türkiye ve Yunanistan basınında ağırlıklı olarak devlet çıkarları odağında tartışıldığını ortaya koyarken, mülteci sorununun genel olarak ele

alınışına dair önemli çıkarımlarda bulunmaktadır. İletişimsel Eylem Kuramı, gazetelerde kullanılan gerekçeleri, sadece kamuoyunu şekillendirme gücü olan söz araçları olarak değil, aynı zamanda kamuoyunun neyi kabul edilebilir bulduğunu yansıtan meşrulaştırma söylemleri olarak ele almamıza imkân sağlar. Bu noktadan hareketle, Suriye'deki güvenlik tehdidi nedeniyle ülkelerinden ayrılarak sığınma ihtiyacıyla Türkiye ve Avrupa'ya göç eden mültecilerin, toplumun genelinde bir fayda-zarar hesaplaması içinde ele alındıkları bu araştırmanın önemli bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Mültecilerin mutabakatın öznesinden ziyade nesnesi konumunda değerlendirildiği argümanların haberler içindeki ağırlığı, sadece gazete yazarlarının değil aynı zamanda kamuoyunun da mutabakata ve mültecilere bakış açısını yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

Açıkmeşe, Sinem ve Mustafa Aydın (2016), Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması (İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi).

Agelidis, Dimitris (21.03.2016), “Gia pia Dikaiómata milate?”, Efimerida Sidakton, 22.

Anastasiou, Thanos (20.03.2016), “Ta “psila grammata” sti sumfonia E.E-Tourkias”, Realnews, 4.

Aristotelias, Peloni (18.03.2016a), “Dimiourgiki Asafeia Ypo Tourkiki Omiria”, Ta Nea, 10.

Aristotelias, Peloni (21.03.2016b), “Oi gkrizes zwnes tis sumfonias EE- Tourkia”, Ta Nea, 9.

Ateş, Hazal (21.03.2016), “AB’de PKK’ya yaptırım artacak”, Sabah, 24.

Athanasopoulos, Aggelos (20.03.2016), “Se Níso Elis tis Evrópis Metatrépetai i Elláda”, To Vima, 12-13.

Avgi (26.03.2016), “I Evrópi, I Tourkía, emeís kai oi prósfyges”, Avgi, 2.

Aydoğan, Tuğçe (2013), “Gazete Piyasası Finansman Yapısı”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 26: 301-322.

Bakır, Bahar (22.03.2016), “Ege’de Zorlu Süreç”, Habertürk, 20.

Başaran, Cüneyt (19.03.2016), “AB yolculuğunda bir virajı daha döndük”, Habertürk, 12.

Beki, Akif (18.03.2016), “Oyun Değiştiriciliği Sevdi Hoca”, Hürriyet, 21.

Belegris, Andreas (20.03.2016), “Níki me asterískous”, Avgi, 3.

Bellos, Nikos (17.03.2016a), “Ta Dóra stin Tourkía gia tin Epaneisdochí”, Eleftheros Tipos, 10

Bellos, Nikos (20.03.2016b), “Sta Cheria tis Ankyras to Kleidi tis Symfonias”, Eleftheros Tipos tis Kuriakis, 14.

Bellos, Nikos (20.03.2016c), “I Elláda, i megáli chaméni tis diaphragmatefsis gia to prosfygiko”, Eleftheros Tipos tis Kuriakis, 42.

BMMYK Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (1998), Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı.

Cumhuriyet (19.03.2016), “İnsan hakları örgütleri isyan etti: AB liderleri dibe vurdu, insanlık için kara bir gün”, Cumhuriyet,13.

Cumhuriyet (20.03.2016), “Siyanürlü bir hap”, Cumhuriyet, 3.

Çamlıbel, Cansu (21.03.2016), “Suriyeliler Kalıcı”, Hürriyet, 25.

Çarkoğlu, Ali ve Gözde Yavuz (2010), “Press-party Parallelism in Turkey: An Individual Level Interpretation”, Turkish Studies, 11 (4): 613-624.

Çelik, Hakan (19.03.2016), “Avrupa Verdiği Sözü Tutar mı?”, Posta.

Dearing, James W. ve Everett Rogers (1996), Agenda-Setting (California: SAGE Publications).

Eleftheroglou, Nikos (17.03.2016a), “Polemos stis Vryxelles me tin Tourkia”, Dimokratia, 3.

Eleftheroglou, Nikos (18.03.2016b), “H Ellada se Sympligades”, Dimokratia, 3.

Eleftheroglou, Nikos (19.03.2016c), “Plousia dora gia tin Tourki a, therma logia gia tin Ellada”, Dimokratia,4-5.

Eleftheroglou, Nikos (22.03.2016d), “Sampotárei ti symfonía tin proti mera i Agkyra”, Dimokratia, 4-5.

Eralp, Güven (21.03.2016), “Türkiye de AB’ye Vize Muafiyeti Uygulayacak”, Hürriyet, 28.

Ergan, Uğur (21.03.2016), “Mevcut Pasaporta da AB Düzenlemesi”, Hürriyet, 28.

Ethnos (21.03.2016), “Premiéra tis symfonias me 4 nekroús prósfyges”, Ethnos, 5.

Fotopoulos, Nikos (21.03.2016), “Na mi gínoun oi prósfyges oi evraíoi tis geniásmas”, Efimerida Sidakton, 21.

Galiatsatos, Panagis (20.03.2016), “Petychame oti kalytero boroúsame”, Realnews, 5.

Galiatsatos, Panagis (20.03.2016), “Systrátefsi Brosta ston Ethnikó Kíndyno”, Realnews, 28.

Gürcanlı, Zeynep (19.03.2016), “Kayseri pazarlığında Avrupa kazançlı çıktı”, Sözcü, 15.

Gürcanlı, Zeynep (19.03.2016), “Vizesiz Avrupa Başka Bahara”, Sözcü, 1.

Güvenç, Duygu (19.03.2016), “Vizeye her şey feda”, Cumhuriyet, 13.

Habermas, Jürgen (2001), İletişimsel Eylem Kuramı (İstanbul: Kabalcı) (Çev. Mustafa Tüzel).

Habertürk (19.03.2016), “AB ile Tarihi Gün”, Habertürk, 1.

Habertürk (20.03.2016), “Külfet Paylaşılacak”, Habertürk, 16.

Hellenic Republic Ministry of Migration Policy, <http://asylo.gov.gr/en/> (02.06.2017)

Human Rights Watch (2017), “Yunanistan: Sığınmacıların Çileli Yılı”, <https://www.hrw.org/tr/news/2017/03/16/301221> (02.06.2017)

Ignatiou, Mixalis (20.03.2016), “Thliverí Evropi”, Ethnos tis Kyriakís, 92.

Ioakimidis, P.K. (18.03.2016a), “I Eftýni stin Tourkía”, Ta Nea, 10.

Ioakimidis, P.K. (21.03.2016b), “Kat’ Epífasí Lýsi”, Ta Nea, 9.

Kapsabelis, Andreas (20.03.2016), “I Elláda metatrépetai se apothiki psychon! Ta dora pros tin Tourkia”, Dimokratia, 5.

Kastriotis, Giannis (16.03.2016), “Kypriako veto stin Tourkiki proklitikotita”, Ethnos, 8.

Kaya, Raşit ve Barış Çakmur (2010), "Politics and the Mass Media in Turkey", *Turkish Studies*, 11 (4): 521-537.

Kırbaki, Yorgo (21.03.2016a), "Komşunun 'Ödevi' Ağır", *Hürriyet*, 28.

Kırbaki, Yorgo (29.06.2016b), Atina. (G. A. Çakmak, Röportaj Yapan)

Kontochristou, Maria ve Nagia Mentzi (2004), "The Greek Media Landscape", *European Journalism Center Online*, http://ejc.net/media_landscapes/greece

Lerch, Marika ve Guido Schwellnus (2006), "Normative by Nature? The Role of Coherence in Justifying the EU's External Human Rights Policy", *Journal of European Public Policy*, 13 (2): 304-321.

Ligeros, Stauros (20.03.2016), "Symfonía "fési" gia tin Elláda: Nai-men-allá.. edó tha meínoun", *Proto Thema*, 14-15.

Matios, Aristidis (19.03.2016), "Tourkoi pigan na boliasoun lemvo me metanastes", *Dimokratia*, 7.

McCombs, Maxwell ve Donald Shaw (1972), "The Agenda – Setting Function of the Media", *Public Opinion Quarterly*, 36: 176-187.

Mosxonas, Kostas (16.03.2016), "Píesis gia Katanoisi", *Efimerida Syntakton*, 4.

Öz, Güray (20.03.2016), "Ağırlaştırılmış İnsan Hakkı İhlali", *Cumhuriyet*, 7.

Öz, Güray (20.03.2016), "Ağırlaştırılmış İnsan Hakkı İhlali", *Cumhuriyet*, 7.

Özel, Soli (20.03.2016), "Anlaşmadan sonra", *Habertürk*.

Özkan, Yusuf (22.03.2016), "Çaresizler Kampı", *Cumhuriyet*, 3.

Par, Kübra (17.03.2016), "Türkiye'ye yardıma hazırız ama mültecilerin şartları netleşmeli", *Habertürk*. 19.

Pasalaris, Christos (20.03.2016), "As zitisoun ti gnomi tou laou gia to provlima tis Prosfygias", *Real News*, 6.

Posta (19.03.2016), "İşlem Tamam", *Posta*, 1.

Ralli, Nora (22.03.2016), "Mavri Selída gia to Prosfygikó i Symfonía", *Efimerida Sidakton*, 7.

Riddervold, Marianne (2010), "A matter of principle? EU foreign policy in the International Labour Organization", *Journal of European Public Policy*, 17(4): 581-598.

Shetty, Salil, Ken Roth ve Catherine Woollard (2016), “Say No to a Bad Deal with Turkey”, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/03/say-no-to-a-bad-deal-with-turkey/> (02.06.2017)

Sirmen, Ali (22.03.2016), “Ne anlaşması?”, Cumhuriyet, 4.

Sjursen, Helene (2002), “Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU’s Enlargement Policy”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 40 (3): 491-513.

Spinthourakis, Manolis (19-20.03.2016), “To télos tis Outopías”, Ta Nea, 21.

Tarkas, Alexandros (16.03.2016), “Skinikó variás ittas synodo koryfis”, Dimokratia, 10.

Topal, Ahmet (19.03.2016), “Vizesiz Avrupanın Yolu Açıldı”, Sabah, 1.

Trapeziotis, Giorgos (16.03.2016), “Gin kai ýdor gia tin Tourkía zitoun oi Vryxélles”, Dimokratia, 6.

Turgut, Serdar (18.03.2016), “Eğer bir şey görürsen mutlaka bir şey söyle!”, Habertürk, 2.

Vasilaki, Xristina (16.03.2016), “Filódoxi allá kai períploki i symfonía E.E – Tourkías”, Avgi, 4.

Xatzigeorgiou, Aris ve Anastasia Vamvaka (22.03.2016), “Írtan 2000 Prosfyges 48 ores meta ti symfonia E.E-Tourkias”, Eleftreros Tipos, 8-9.